

رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت در ارزشیابی برنامه‌های آموزش علوم پزشکی

مهلا سلاجقه^۱

نامه به سردبیر

چکیده

هدف نهایی از ارزشیابی برنامه‌های آموزشی، پیشرفت در جهت توسعه‌ی افراد و سازمان است. نیل به این هدف، نیازمند روش‌های ارزشیابی آموزشی با رویکرد سیستماتیک نسبت به همه‌ی اجزای دخیل برنامه است. رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت، همچنان که به ارزشیابی برنامه‌های آموزش علوم پزشکی می‌پردازد، با ارتقای ظرفیت‌های فردی و سازمانی موجب توسعه‌ی شخصی، سازمانی و اجتماعی در دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز می‌گردد.

واژگان کلیدی: رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت؛ ارزشیابی برنامه؛ تئوری سیستمی؛ آموزش پزشکی

ارجاع: سلاجقه مهلا. رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت در ارزشیابی برنامه‌های آموزش علوم پزشکی. مجله دانشکده پزشکی اصفهان ۱۴۰۱؛

۴۰ (۶۷۲): ۳۴۵-۳۴۸

مقدمه

برای ارزشیابی برنامه‌های آموزشی، رویکردهای ارزشیابی آموزشی متعددی توسط صاحب‌نظران پیشنهاد شده است (۱). یکی از این رویکردها که بر مبنای فلسفه‌ی ذهن‌گرا، شهودگرا و کثرت‌گرا است، رویکرد ارزشیابی مبتنی بر نظر مشارکت‌کنندگان (Participant-oriented evaluation approach) می‌باشد که بر بررسی دیدگاه‌های ذینفعان برنامه تأکید دارد (۲). درگیر نمودن ذینفعان در فرایند ارزشیابی، منجر به افزایش اعتبار نتایج، استفاده‌ی بیشتر از یافته‌ها، یادگیری و ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندی‌های افراد و سازمان، توانمند نمودن افراد برای توسعه‌ی برنامه و سازمان، ترویج مسؤلیت‌پذیری و پاسخگویی، بهبود عملکرد سازمان، تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات می‌شود (۳).

از جمله تئوری‌های زیربنایی این رویکرد، دیدگاه تفکر سیستمی (Systems thinking theory) به فرایند ارزشیابی آموزشی است، به این معنا که برای ارزشیابی و مدیریت یک برنامه، باید همه‌ی اجزای آن شناسایی شوند و کلیه‌ی فعالیت‌های اجزا و چگونگی تعامل آن‌ها با یکدیگر و با محیط پیرامون مدنظر قرار گیرند (۴). یکی از روش‌های ارزشیابی آموزشی نشأت گرفته از تفکر سیستمی و متناسب با رویکرد مبتنی بر نظر مشارکت‌کنندگان، رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت (Appreciative inquiry approach) است که یک

شیوه‌ی بسیار مشارکتی برای بررسی ظرفیت‌های موجود در برنامه و توسعه‌ی سازمان می‌باشد (۵). پرسشگری با نگاه مثبت با یک رویکرد سیستماتیک، به جستجوی نقاط قوت و کشف فرصت‌های جدید در برنامه می‌پردازد و منجر به افزایش مشارکت ذینفعان برنامه در فرایند ارزشیابی، ایجاد ایده‌های خلاقانه و ارتقای حس مالکیت و تعهد نسبت به کل برنامه می‌شود (۵). این رویکرد در زمینه‌های متفاوت علوم از جمله آموزش علوم پزشکی برای ارزشیابی اثربخشی اقدامات آموزشی و ایجاد تغییر در جهت توسعه‌ی سازمانی استفاده شده است و دارای پتانسیل بالقوه برای استفاده در ارزشیابی و توسعه‌ی برنامه‌های آموزشی علوم پزشکی می‌باشد (۶).

مراحل رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت

رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت که در منابع فارسی به تحقیق ارج‌گذار نیز ترجمه شده است، در اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ توسط David Cooperrider و همکاران شکل گرفت. رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت به طور معمول شامل چهار مرحله‌ی کشف (Discovery)، رویاپردازی (Dream)، طراحی (Design) و به ثمر رساندن (Destiny or Deliver) می‌باشد. در برخی از منابع، پیش از این مراحل، یک مرحله به عنوان تعریف (Define) به عنوان مرحله‌ی اول به این ترکیب اضافه می‌شود. در مراحل مختلف این رویکرد

۱- استادیار، گروه آموزش پزشکی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران

نویسنده‌ی مسؤول: مهلا سلاجقه: استادیار، گروه آموزش پزشکی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران

Email: mahla.salajegheh90@gmail.com

ذی‌نفعان دخیل در برنامه برای تهیه برنامه‌ی عملیاتی برای رسیدن به شرایط ایده‌آل همکاری می‌نمایند (۸).

مرحله‌ی پنجم: به ثمر رساندن: در آخرین مرحله که با عنوان پیاده‌سازی نیز معرفی می‌شود، گروه‌های کاری فعالیت خود را در راستای رسیدن به برنامه‌ی ایده‌آل آغاز نموده‌اند (۶). برنامه‌های اجرایی و اهداف مشخص شده و شرکت‌کنندگان به اجرای برنامه‌ی عملیاتی حاصل از مراحل قبل می‌پردازند. مؤثرترین سؤالات در مرحله‌ی نهایی این هستند که چگونه خواهیم فهمید که به آینده‌ی مورد نظر رسیده‌ایم؟ چگونه به نظر خواهد رسید و چه حسی دارد؟ برنامه و یا سازمان چه تفاوتی خواهد داشت؟ (۸).

رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت به جای توجه به کمبودها، به تمرکز بر نقاط مثبت می‌پردازد و به دنبال بهترین عملکرد افراد و سازمان است (۹). نتایج مطالعه‌ی که از این رویکرد برای ارزشیابی برنامه‌های آموزشی در علوم پزشکی استفاده نموده‌اند، نشان‌دهنده‌ی این است که رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت به عنوان یک ابزار ارزشمند منجر به ساخت گروه‌های منسجم کاری با روحیه‌ی مثبت می‌شود، در افزایش تعامل و مشارکت دانشجویان در فرایندهای آموزشی مؤثر است و موجب ارتقای کیفیت آموزش می‌گردد (۱۰). رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت، استدلال می‌کند که تأمل بر نقاط قوت، موجب افزایش حس تعهد، خلاقیت، انگیزه، امید و انرژی مثبت که لازمه‌ی انجام تغییرات برای آینده‌ی مطلوب هستند، می‌شود (۷). مطالب پیش‌گفت، فراهم‌آورنده‌ی یک راهنما برای پژوهشگران ایرانی برای کاربرد این رویکرد در مطالعات خود می‌باشد. توصیه می‌شود در مطالعات آینده در زمینه‌ی آموزش علوم پزشکی، برای بهره‌مندی حداکثری از ظرفیت‌های فردی و سازمانی موجود در سیستم، استفاده از رویکرد پرسشگری با نگاه مثبت را مدنظر قرار دهند (۹).

می‌توان از روش‌های متنوع مانند پرسش‌نامه، مصاحبه، فوکوس‌گروپ و غیره برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده نمود (۶).

مرحله اول: تعریف مسأله: پیش از اقدام برای ارزشیابی برنامه‌ی آموزشی، نیاز است که آن برنامه به طور دقیق تعریف شود. در این مرحله، ویژگی‌های کلی برنامه، ابعاد متفاوت آن، افراد و فرایندهای درگیر و منابع باید مشخص شوند (۷).

مرحله‌ی دوم: کشف: هسته‌ی اصلی مرحله‌ی کشف، پرسشگری در مورد لحظات فوق‌العاده مثبت، بهترین تجربیات، اوج موفقیت، ارزش‌ها و آرزوهای افراد است (۶). پس از جمع‌آوری کافی اطلاعات، باید داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند و عواملی که بیشترین سهم را در موفقیت‌های گذشته در برنامه داشته‌اند، مانند این که چه چیزی از همه مطلوب‌تر است؟ برای افراد چه چیزی از همه انگیزه‌بخش‌تر یا دوست‌داشتنی‌تر است؟ چه چیزی بیشترین افتخار را القا می‌کند؟ مشخص شوند (۷).

مرحله سوم: رویاپردازی: این مرحله به دنبال ساخت یک چشم‌انداز مطلوب برای آینده است. افراد، بر اساس نتایج مرحله‌ی قبل، به ساخت تصاویری از عملکردهای مطلوب برای آینده می‌پردازند. مرحله‌ی رویاپردازی وقتی شروع می‌شود که از افراد خواسته شود که به «چه باید باشد؟» پاسخ دهند (۷). این مرحله بر این اصل استوار است که «مهم‌ترین منابع برای توسعه‌ی سازمانی، رویاهای جمعی و گفتمان در مورد آینده است» (۸). زمانی که ذی‌نفعان برنامه در مورد رویا یا تصورات به توافق رسیدند، می‌توان آن را به مرحله‌ی طراحی برد.

مرحله‌ی چهارم: طراحی: هدف این مرحله، تصمیم‌گیری در مورد چگونگی رسیدن به چشم‌انداز مطلوب حاصل از مرحله‌ی رویاپردازی است. در مرحله‌ی طراحی، پرسش کلیدی این است که «چگونه می‌خواهیم این آینده‌ی مطلوب را بسازیم؟». در این مرحله،

References

1. Reyes DL, Dinh J, Lacerenza CN, Marlow SL, Joseph DL, Salas E. The state of higher education leadership development program evaluation: A meta-analysis, critical review, and recommendations. *The Leadership Quarterly* 2019; 30(5): 1013-11.
2. Guyadeen D, Seasons M. Evaluation theory and practice: Comparing program evaluation and evaluation in planning. *J Plan Educ Res* 2018; 38(1): 98-110.
3. Kitivo EM, Kavulya JM. Evaluation of Training Programs: A Review of Selected Models and Approaches. *Practice* 2021; 4(1-4): 1-16.
4. Sandars J, Brown J, Walsh K. Producing useful evaluations in medical education. *Edu Prim Care* 2017; 28(3): 137-40.
5. Rama JA, Falco C, Balmer DF. Using appreciative inquiry to inform program evaluation in graduate medical education. *J Grad Med Edu* 2018; 10(5): 587-90.
6. Hung L, Phinney A, Chaudhury H, Rodney P, Tabamo J, Bohl D. Appreciative inquiry: Bridging research and practice in a hospital setting. *Int J Qual Methods* 2018; 17(1): 1-10.
7. Jones J, Masika R. Appreciative inquiry as a developmental research approach for higher education pedagogy: Space for the shadow. *High Educ Res Dev* 2021; 40(2): 279-92.
8. Cooperrider DL, Fry R. Appreciative inquiry in a pandemic: An improbable pairing. *J Appl Behav Sci* 2020; 56(3): 266-71.

9. Mchunu HT, Steyn GM. Using appreciative inquiry and gender to focus on performance management and continuous professional development in South African schools. *Gender and Behaviour* 2017; 15(3): 9313-29.
10. Amundsen S, del Hierro G, Mullen T. Examining the appreciative instruction methods used by instructors within an adult degree completion associate's program. *JAE* 2020; 18(6): 3-17.

Appreciative Inquiry Approach in Evaluation of Medical Education Programs

Mahla Salajegheh¹

Letter to Editor

Abstract

The ultimate goal of educational program evaluation is the development of individuals and organizations. Achieving this goal requires evaluation methods with a systematic approach to all components of the program. The appreciative inquiry approach, as a program evaluation method, promotes personal, organizational, and social development by enhancing the individual and organizational capacities.

Keywords: Appreciative inquiry approach; Program evaluation; Systems theory; Medical education

Citation: Salajegheh M. **Appreciative Inquiry Approach in Evaluation of Medical Education Programs.** J Isfahan Med Sch 2022; 40(672): 345-8.

1- Assistant Professor, Department of Medical Education, Medical Education Development Center, Kerman University of Medical Science, Kerman, Iran

Corresponding Author: Mahla Salajegheh, Assistant Professor, Department of Medical Education, Medical Education Development Center, Kerman University of Medical Science, Kerman, Iran; Email: mahla.salajegheh90@gmail.com